K O R E S P O N D E N C A

Srečo Dragoš, Blaž Mesec

SPECIFIČNOST VEDE – SPECIFIČNOST TEORIJE

Blaž,

V svojem odličnem tekstu Mikro-mezo-makro (*Socialno delo* 42, 4–5: 259–270) ponujaš in tudi dokazuješ (z analizo obravnavanih avtorjev) te teze:

1. »Vprašanje identitete socialnega dela in njegove specifičnosti« še ni rešeno, saj se zastavlja »vedno znova«.

2. Avtonomija socialnega dela ni samoumevna (zlasti) zato, »ker specifičnost socialnega dela kot stroke in kot vede ni samoumevna«.

3. Za identiteto socialnega dela je ključno »vprašanje integracije socialnodelavskega znanja«.

4. Ta integracija je bistveno pomanjkljiva ali celo povsem odsotna pri avtorjih, relevantnih za teorijo socialnega dela (Friedlander, Pincus, Neugeboren, Brueggemann), kritičen pa si v tem smislu tudi do Lüssija (čeprav je, kot praviš, na tem področju največ naredil), ker da je – če sem te prav razumel – nekako preveč optimističen, ko predpostavlja, da so nekatere stvari v socialnem delu teoretsko dovolj razvite, čeprav v resnici še niso.

5. V Sklepih opozarjaš na pomembne poudarke, ki jih ne smemo zanemariti pri utrjevanju specifičnosti socialnega dela in integriranju različnih ravni.

Skeptičen sem do tvoje druge teze in do implicitne poante članka, medtem ko se z ostalimi tezami strinjam (vključno s četrto, kjer verjamem, da je tako, kot praviš). To, kar imenujem implicitna poanta članka, kakor sem ga razumel (ki ni tako jasno eksplicirano, da bi te lahko »prijel« za besedo, je pa gotovo osrednje sporočilo teksta oz. motiv za njegov nastanek), je tale predpostavka: *če ni (zadovoljive) teoretske integracije znanj v socialnem delu, potem ni specifičnosti socialnodelavske vede, in če ni te specifike, potem tudi ne more biti avtonomije socialnega dela.* Drugače rečeno: *specifičnost socialnodelavske teorije je* odločilni, najpomembnejši *pogoj za avtonomijo te vede.*

Včeraj sem (na sestanku o 2. delu kataloga nalog CSD) z navezavo na tvoj tekst poskušal relativizirati to poanto, ker se mi zdi, da je *postavljena pretrdo.* Tu bi na kratko navedel tri razloge: prvi je »logični«, drugi je »teoretsko-statusni« in tretji »institucionalni« (oznake oz. poimenovanje razlogov je zgolj opisno).

a) Logični argument

Najprej bi opozoril, da nekako ne gre skupaj, če v tekstu dokazuješ odsotnost oz. vsaj odločno »podhranjenost« teoretske integracije znanj, na kateri stoji in pade znanstvena veda, nato pa skleneš s podčrtano trditvijo: »Veda o socialnem delu je svojska disciplina, ne interdisciplinarni konglomerat« (Sklepi, tretja podčrtava). Če berem tvoj tekst dosledno, potem bi moralo iz tvojih argumentov izhajati ravno narobe: če ni teoretske integracije, potem ne more biti »svojskosti discipline«. Sicer razumem poanto, ki si jo hotel povedati in bi jo jaz formuliral takole: *če hočemo ohraniti ali naprej razvijati ali večati razpoznavnost socialnega dela kot specifične, svojske discipline, potem moramo (še bolj ko doslej) skrbeti za teoretsko plat te discipline.* Se strinjam – to je pomembno opozorilo! Toda ta trditev se od tvoje (citirane) razlikuje v tem, da *odločilni pogoj specifičnosti socialnodelavske vede ni teoretskost* (ker ni najpomembnejši v smislu, da so drugi manj pomembni, še manj seveda velja, da bi bil to edini pogoj).

Specifična socialnodelavska teorija (kakor koli si to sintagmo prevajamo) ni pomembna zaradi tega, ker bi brez nje ta veda sploh ne bila mogoča, ampak iz drugega razloga: ker v primeru profiliranja specifičnih socialnodelavskih teoretskih

znanj - to so tista, ki jih ni mogoče najti v drugih vedah ali razviti iz teorij in znanj drugih ved - pridobimo dodatna miselna »orodja« za reševanje problemov (in posledično navsezadnje tudi dodaten impulz za zaposlovanje ekspertov s tega področja). In to ni nujno povezano z uveljavljanjem vede ali z njenim obstojem. Tu so odločilnejši dejavniki pod (b) in (c).

Sprašujem se, zakaj si spregledal to protislovje, namreč, da *najprej dokazuješ odsotnost specifične teorije v vedi socialnega dela, nato pa v Sklepih rečeš, da je ta veda že »svojska disciplina« in da moramo zaradi tega dejstva razviti tudi specifično teorijo* (očitno pozneje). Domnevam, da se ti to protislovje ni zapisalo kar samo od sebe, ampak je posledica prevelike »investicije« v odločilno težo teoretske specifičnosti za razvoj vede, na katero se ta specifičnost nanaša - ti misliš, da gre za več, da ne gre le za nanašanje, ampak za utemeljevanje. V nasprotju z mano, ki poskušam opozoriti, da se vede ne vzpostavljajo s specifičnostjo teoretske utemeljitve, ampak z drugimi stvarmi. Teoretska specifičnost je v tem procesu (izgrajevanja vede) postavljena v funkcijo apologije družbene potrebnosti, priznanja, tj., v funkcijo dvigovanja cene lastnega početja v (znanstvenem) okolju, ki se deklarira s teoretskimi osmislitvami, ne pa npr. z normativno močjo, denarjem, estetskimi kriteriji itn. Vendar - ne razumi napak, s tem nikakor ne mislim podcenjevati teorije, v smislu, da bi namigoval, da gre zgolj za »dvigovanje lastne cene« ali v smislu Baudelairovega izreka, da »vsak kali svojo vodico, da bi se zdela globlja«. Narobe: teoretski napor je potreben za reševanje problemov, ki so na znanstvenem področju skoncentrirani na vprašanje, kako osmisliti tako ali drugače evidentirano in kategorizirano empirijo, podatke, povezave. In brez teorije to seveda ne gre. Ravno zato, ker je teorija tako pomembna, je ni dobro imeti za nepogrešljivo tudi tam, kjer so drugi procesi pomembnejši od strukturiranja misli in znanj.

b) Teoretsko-statusni argument

Teorija ni (več) tista, ki odločilno vzpostavlja vedo. Razlogi so različni in bi jih tu na kratko imenoval »izventeoretski«, kar pomeni, da se že nastanek, etabliranje, sploh pa nadaljnja uveljavitev, povpraševanje in širitev znanstvenih ved ne dogajajo v odvisnosti od specifične teoretske baze določene profesije. Med izventeoretske razloge bi uvrstil npr. tele stvari (seznam ni dokončen):

- kulturni razlogi (prisotnost oz. odsotnost miselnih tradicij in »narave« institucionalnih monopolov na nekem področju)
- politični razlogi (financiranje znanosti in področij znotraj znanosti se ne dogaja po dejanskih potrebah, ampak po interesno pogojenih prioritetah, ki jih postavlja politika, ne pa znanost ali civilna družba)
- institucionalni razlogi (nekatere vede imajo močnejše institucije, več moči, večje mednarodno zaledje, večjo proizvodnjo diplomantov in doktorjev, so v danem trenutku bolj atraktivne od drugih)
- tržni razlogi (trenutno družbeno povpraševanje, npr. današnje družbene »potrebe« po fakultetno izobraženih propagandistih, »piarovcih« vseh vrst, raznih menedžerjih ... so očitno večje od »potreb« po fakultetno izobraženih socialnih delavcih - in ta razlika, ki lahko ima usodne posledice za vso vedo, očitno ni pogojena s transparentnostjo specifične teoretske baze).

Kar hočem povedati, je tole: *uveljavitev oz. razpoznavnost ali celo sam obstoj posameznih ved je bolj odvisen od zgodovinskih, političnih, institucionalnih, tržnih idr. dejavnikov kakor od teoretske prodornosti v smislu razvitosti lastne, specifične, unikatne teoretske baze.* In mislim, da to velja čedalje bolj, čeprav je na svoj način veljalo že na samih začetkih etabliranja klasičnih, starejših, matičnih ved. Recimo, pomislimo, kaj je res teoretsko specifičnega v sociologiji, ki se je hitreje in uspešneje institucionalizirala od socialnega dela. V sociologiji ni zares specifičnega nič. Vse temeljne teorije, ki jih je sociologija variirala dalje, so od drugod (funkcionalizem je uvožen iz antropologije, marksizem iz *Kapitala*, ki je ekonomsko delo, interakcionizem iz psihologije oz. socialne psihologije, kritične teorije iz levičarskih filozofij in gibanj, sistemska teorija iz biologije, etnometodologija iz fenomenologije ...). Verjetno se kaj podobnega dogaja tudi v drugih vedah, npr. v psihologiji, ki se je na začetku opirala na fiziologijo (še pred Freudom, ki se je oprl na grško mitologijo), itn. Skratka, korelacije med specifično teoretsko bazo in uveljavljenostjo vede zelo verjetno ne moremo imeti za vzročno.

Mogoče velja celo hipoteza, ki jo tu ponujam v zelo preprosti obliki: *na začetku, tj., v procesu vzpostavljanja, identificiranja (potreb, na katere je treba reagirati) in institucionaliziranja družbenih ved je imela teoretska specifičnost večjo težo pri legitimiziranju nove vede znotraj družbene delitve*

dela kot danes - čeprav tudi takrat ni bila odločilna -, danes pa ima občutno manjšo težo kakor včasih ali pa celo povsem zanemarljivo težo. V tej zvezi bi omenil banalna vprašanja kakor: v kolikšni meri je na fakultetni status študija socialnega dela pri nas (ki še vedno ni rešen) vplivalo dejstvo, da v slovenskem jeziku nimamo nobene monografije o specifičnosti teorije socialnega dela, in koliko so bili odločilni vsi drugi, izventeoretski dejavniki? V kolikšni meri je vplivala izdelanost specifične teoretske baze za ustanovitev pomorske fakultete ali turistične visoke šole in v kolikšni meri so bili pomembnejši drugi, izventeoretski razlogi? Itn.

Še ena (provizorična) teza, o kateri bi veljalo razmisliti:

Če velja prejšnja trditev - da je bil teoretski dejavnik včasih pomembnejši (čeprav nikoli odločilen), medtem ko danes doživlja inflacijo -, potem bi lahko rekli, da se profiliranost vede danes dogaja v večji meri skoz prepričljivost (aktualnost, razpoznavnost, »dramatičnost« oz. podcenjenost) vprašanj, ki jih konkretna veda postavlja v ospredje, na katera se torej osredotočimo, ne pa od načina njihove teoretske osmislitve. Še bolj preprosto rečeno: če si hotel nekoč postaviti na noge novo vedo, si moral zakoličiti ali svoj »predmet« obravnave ali pa »dokazati« specifičnost, unikatnost teorije, s katero si se loteval tega predmeta (ali oboje), *danes pa se je poudarek prevesil na posebnost, unikatnost vprašanj, ki jih veda odpira in po katerih se (najbolj?) razlikuje od drugih.* Torej premik od specifičnega »predmeta« in »specifične« teorije k specifičnim vprašanjem. O tem bi bilo dobro razmisliti, ko afirmiramo svojo vedo, saj utegne za ta namen (afirmacije) biti ta osredotočenost pomembnejša od dokazovanja teoretske specifičnosti, ki je verjetno z razvojem drugih znanosti vse bolj fluidna, celo tako, da ne more biti več odločilna za upravičenost vede. Zaradi dveh razlogov: ker je zaloga različnih načinov teoretskih osmislitev večja kakor kadar koli, ker nenehno narašča in ker je tudi manj pregledna kakor včasih, in drugič, ker narašča tudi raznovrstnost problemov v družbenih vedah, kar potegne za sabo večji poudarek na drugačnem zaporedju problemske obravnave. Danes namreč zlasti problem »določa«, kakšne teorije ali njihove kombinacije bomo uporabili, medtem ko je bilo včasih praviloma narobe, izbor obravnavanega problema je bil v večji meri odvisen od teorije, s katero smo se identificirali (jo institucionalizirali itn.). In če je to res, potem je razpoznavnost teoretske specifičnosti čedalje težje vzdrževati (ali celo dokazovati) in je ta problem z razpoznavnostjo oz. unikatnostjo celo premosorazmeren z razvitostjo neke discipline. Več ko je v disciplini raziskav, profesionalcev, institucij, področij in interesov, večja je tudi različnost obravnavanih problemov, različnost načinov te obravnave, večja je variabilnost kombinacij različnih teoretskih tradicij, celo paradigem, vse to pa povzroča tudi večjo zadrego s kriteriji teoretske »pravovernosti« znotraj same discipline. Skratka, večja ko je razvitost neke discipline, resnejši je ta problem znotraj nje in (*hipoteza:*) večja je verjetnost, da so za formulacijo kriterijev »pravovernosti« (metod, teorij ali njihovih eklekticizmov) odločilni institucionalni, ne pa strogo teoretski razlogi. To pa uvrščam pod razloge tipa (c).

c) Institucionalni argument

Proces etabliranja discipline pomeni njeno krepitev zlasti v treh razsežnostih: na lestvici družbenega ugleda, z vidika njene institucionaliziranosti (število inštitutov, kadra, ekspertov, šol) in z vidika količine dobrin, s katerimi profesionalci v tej disciplini razpolagajo. Te dimenzije so ponavadi v korelaciji s teoretsko razvitostjo, prodornostjo, učinkovitostjo in specifičnostjo - kaj več pa bi bilo zelo tvegano trditi. Primerov za to trditev je cel kup, naj navedem le najočitnejšega: teologija. Teologija je v primerjavi s socialnim delom bolj razvita po vseh ključnih razsežnostih, zlasti po drugi in tretji, čeprav po prvi (ugledu) verjetno ne. Vsekakor pa pokasirajo več denarja, naredijo več raziskav, izdajo več knjig, so fakultetno organizirani, imajo več kadra po lastnih inštitutih, navsezadnje so že nekaj časa fakulteta, imajo daleč bolj funkcionalne in lepše prostore kot mi na socialnem delu, imajo celo večji politični vpliv ... V vsem naštetem in verjetno še v marsičem drugem nas prekašajo - če pa pogledaš njihov teoretski domet, se zadeva odločno obrne. Teoretsko teologija nazaduje že v slovenskem prostoru, ki je nazadoval že prej v primerjavi z evropsko teologijo. Ne le, da ni nobenega razvoja, zadeve se obračajo v čas pred drugo svetovno vojno (prevajanje teoloških mislecev v slovenščino še ni izgrajevanje specifične teorije, je le osnova zanjo). A naj bo slovensko socialno delo desetkrat teoretsko prodornejše od slovenske teologije, vse to ne bo imelo nobenega vpliva na obstoječe razmerje med eno in drugo vedo v Sloveniji - pač zato, ker to razmerje ni določeno teoretsko.

Vsaka disciplina se v procesu etabliranja prej ali slej strukturira znotraj sebe na center in periferijo, tako po vrsti tem, ki jih odpira, po kadrih, ki jih uspe angažirati, po številu knjig in člankov, po ugledu, odmevnosti itn. Ta delitev med centrom in periferijo je lahko znotraj discipline bolj ali manj jasna, je pa verjetno, da je njena jasnost sorazmerna z razvitostjo in starostjo discipline. Tisti kadri, ki se v disciplini znajdejo na obrobju, so (poleg nehvaležnega položaja, ki so ga deležni, manj denarja itn.) hkrati tudi najmanj občutljivi oz. nevezani na »diktaturo« doktrinarne pravovernosti, ki prihaja iz centra discipline. Pač po načelu, da je margina nehvaležna za preživetje, a hvaležna za mišljenje: manj si omejen oz. podvržen nadzoru močnejših v lastnih vrstah. Od tod težnja, da se marginalci različnih disciplin lažje povezujejo med sabo kot »centralne« avtoritete iz teh disciplin, ki že uživajo sadove minulih dokazil o lastni teoretski specifičnosti in je zato njihova pozicija navzven (do drugih strok, do politike, laične javnosti) manj ogrožena kot pri ostalih oz. je bolj samoumevna. Ravno ta proces, ki se dogaja na marginah, pa je *lahko* teoretsko ploden. Lahko, ni pa nujno. Če znamo prepih, ki veje iz marginalne izpostavljenosti drugim teorijam oz. paradigmam, smiselno ujeti v svoje jadro reševanja problemov, s katerimi se ukvarjamo prav mi (drugi pa ne), potem je lahko teoretska marginalnost plodovita, saj lahko eklekticizem pri obravnavi specifičnega zornega kota obstoječe problematike ali pri obravnavi novega problema ali pri obravnavi starega problema, s katerim se noče ukvarjati nihče drug, postane teoretska inovacija. Ni pa nujno. Marginalci, ki so to tako v praksi kakor v teoriji, lahko to ostanejo, dokler jih v njihovi inertnosti ne izbriše razširjajoče se jedro obstoječe profesije ali pa sorodne, ki je v ekspanziji. Bistvo: nejasnost, neprofiliranost, celo odsotnost specifične teorije je lahko torej tudi prednost za nadaljnji teoretski razvoj. Mogoče smo zato manj prepoznavni, smo pa lahko bolj fleksibilni pri obravnavi obstoječih vprašanj in odpiranju novih, manj omejeni z etabliranimi doktrinami itn. Še bolj poenostavljeno: specifičnost teorije ima močno zvezo z načini reševanja problemov in majhno (ali celo nikakršno) zvezo z etabliranostjo vede, bodisi znotraj univerze ali pa v širši družbi.

To sem imel v mislih, ko sem se zadnjič (v četrtek) navezal na tvoj članek, pa očitno te povezave nisem jasno izrazil in zato verjetno z mojo omembo nisi imel kaj početi. Mislim, da sta za identiteto stroke oba ekstrema glede specifičnosti teorije neplodna, tako tisti, ki pravi, kaj bomo s teorijami, teh je že itak dovolj, treba je kaj narediti v praksi – to je tipično predteoretsko stališče, poudarjano pri obrtnikih na stopnji mojstrov. In neploden je tudi nasprotni ekstrem, h kateremu se ti nagibaš, da je teoretska specifičnost ključnega pomena za obstoj in razvoj vede socialneg dela. Je pomembna, ni pa ključna.

Seveda pa dopuščam možnost, da sem te sploh narobe bral in da govoriva navzkriž zaradi neusklajenih prevodov pri terminih teoretska specifičnost, etabliranost vede itn.

Lep pozdrav,

Srečo

16. 12. 2002

Dragi Srečo,

hvala za pismo. Vesel sem, da lahko razpravljam. S tvojimi ugotovitvami o tem, kako se vrti svet, se strinjam, tudi s tem, da se splača temu prilagoditi in s tem pridobiti mir za čaščenje najsvetejšega. (Cesarju, kar je cesarjevega ...) Verjetno si opazil, da že iz mojega kongresnega referata veje tiha resignacija. A nisem si mogel kaj, da ne bi zarjovel, preden obmolknem.

O protislovju. Praviš, da v mojem besedilu »nekako ne gre skupaj, če dokazuješ odsotnost oz. vsaj odločno 'podhranjenost' teoretske integracije znanj, na kateri stoji in pade znanstvena veda«, nato pa skleneš s podčrtano trditvijo: 'veda o socialnem delu je svojska disciplina, ne interdisciplinarni konglomerat'«. Praviš, da bi iz mojih »argumentov moralo izhajati ravno nasprotno, namreč, ker ni teoretske integracije, potem tudi ne more biti 'svojskosti discipline' socialnega dela.«

Dopuščam, da je mogoče moje besedilo tako brati, vendar nisem tako mislil. Veda o socialnem delu, kakor jo opredeli npr. Lüssi, je *svojska disciplina* in je v svojem jedru, tj., v njegovem tekstu (in morda tudi drugih podobnih) o delu na posameznih socialnih problemskih primerih, dovolj integrirana. S tem jedrom pa nista, po njegovem, zadovoljivo povezani skupinsko in skupnostno delo. Lüssi dodaja: Skupinsko delo s strankami socialnih služb je bliže jedru socialnega dela kot skupinsko delo z drugimi uporabniki in v drugih okoljih. Skupnostno delo pri ustanavljanju in vodenju socialnih služb je tudi bližje jedru socialnega dela kot druge vrste skupnostno delo. Sta nekak-

šna še z jedrom povezana razširitev dela s posameznimi primeri - ljudje, ki so sicer udeleženi v posameznih problemskih primerih, so poleg tega vključeni v neko skupinsko obravnavo; zanje se nekaj pripravlja v skupnosti. Ko z njimi delaš skupinsko, moraš v glavi imeti teorijo dela s primerom, ker je to skupinsko delo tesno povezano s celoto reševanja socialnega problema teh ljudi. Za skupinsko in skupnostno delo *per se*, za različne terapevtske skupine in skupine za osebnostno rast, za družbeno planiranje, razvijanje skupnosti itn. pa velja, da se napajata bolj pri drugih vedah, ne pri vedi o socialnem delu (najbrž: socialna psihologija skupin, skupinska dinamika, organizacijske vede, »policy«-vede ipd.). Lüssi si je zadal nalogo, da izdela teorijo (on pravi »nauk«) *samo o specifičnem jedru socialnega dela, tj., o delu na posameznih socialnih problemskih primerih*, čeprav pravi, da je (praktično) socialno delo širše kakor to, o čemer govori njegova teorija, ni pa (kakor to širše) v toliki meri *nekaj posebnega*, česar ne bi mogli enako dobro poznati in izvajati tudi ljudje drugih strok in izobrazbe (npr. biti direktor doma za stare ali vodja humanitarne organizacije). Po mojem mnenju se mu je posrečilo izdelati teorijo o socialnem delu s posameznimi socialnimi problemskimi primeri, ki je *specifična in integrirana*. Lüssijev 'nauk' obsega blizu 500 strani; dovolj teorije za eno stroko. Še enkrat: gre za teorijo o *specifičnem jedru stroke*, ne o njeni periferiji. Gre za profiliranje tistega, kar je posebno, ne za ponavljanje (prepisovanje) tistega, kar je prevzeto, ali pa kar sploh sodi drugam.

Prestala dela tradicionalne triade socialnega dela po Lüssiju teoretsko torej nista povsem integrirana s tem jedrom. Kaj natanko to pomeni, bi bilo treba šele razpresti. Po mojem pomeni, da pri skupinskem delu, na primer, socialni delavec v vlogi formalnega vodje skupine ne uporablja za socialno delo značilnih, posebnih sredstev in načinov ravnanja oziroma njihovih kombinacij, se ne opira na socialnodelavska metodična načela, temveč uporablja bolj načela, ki izvirajo iz teorije o skupinski dinamiki, iz psihoterapevtskih ali socialnoterapevtskih teorij, iz pedagogike ipd. Socialna delavka v domu za stare, na primer, je bliže specifičnemu jedru svoje stroke, ko ureja odnose stanovalca s svojci, drugimi stanovalci, upravo doma, pokojninskim zavodom, centrom za socialno delo, zdravnikom itn. (ko torej svetuje, se pogaja, intervenira, zastopa, oskrbuje), kakor takrat, ko vodi skupino samopomoči stanovalcev - takrat je bliže *socialni pedagogiki*. Ramovš ni neustrezno poimenoval tistega, kar dela s skupinami starih, »gerontagogika«, čeprav sem v začetku pomislil, da bi lahko kot socialni delavec rekel tudi »gerontoboetika«. Vendar to ne bi bilo točno. Kar dela on, ni socialno delo s starimi, temveč je socialnopedagoško delo. Če ta triada, ki naj bi tradicionalno sodila v najožji koncept socialnega dela, ni dobro povezana (ker dva dela nista dobro povezana s sicer notranje povezanim tretjim) in niso vsi deli enako specifični za socialno delo, velja to še v večji meri za nove »dodatke«. To sem dokazoval v referatu.

Zatorej ne bo veljalo, ko mi očitaš tole: »najprej dokazuješ odsotnost specifične teorije v vedi socialnega dela, nakar pa v Sklepih rečeš, da je ta veda že 'svojska disciplina' in da moramo zaradi tega dejstva razviti tudi specifično teorijo (očitno naknadno)«. Najprej povzamem Lüssija kot zgled specifične in povezane teorije socialnega dela, potem opozorim, da razen jedra te teorije (o delu na posameznih problemskih primerih) drugi deli niso integrirani. To torej ne pomeni, da ni specifične vede (teorije) o socialnem delu niti da ta ni povezana; pomeni, da »periferni dodatki«, tako tradicionalni kakor novi (mezo, makro, inter, »globo«), niso povezani s specifičnim in integriranim jedrom. Samo to.

O specifičnosti vede kot pogoju njene avtonomije. Dvomiš ne le, da je specifičnost vede izključni ali poglavitni pogoj avtonomije, kaj šele obstoja vede, ampak da je sploh pomemben za obrambo avtonomije. Razmislimo.

Najprej o obstoju vede. Veda lahko obstaja samo kot specifična, posebna, ne kot veda, ki je pravzaprav neka druga veda. »Posebna veda« je pleonazem. »Neposebna veda« je protislovje. Dokazovanje posebnosti vede je dokazovanje njene pravice do obstoja - da *je* veda. Če se izkaže (s primerjavo zgodovine, konceptov, teorij), da je to, kar razglašam za vedo o socialnem delu, pravzaprav socialna pedagogika, je konec socialnega dela kot posebne vede. V roke vzamemo učbenike socialne pedagogike. Pisati začnemo učbenike socialne pedagogike. Če se izkaže, da je to, kar imam za vedo o socialnem delu, pravzaprav organizacijska veda, je konec vede o socialnem delu. Itn. Je to mogoče? Se lahko zgodi?

Letos sta Prešernovo nagrado VŠSD zasluženo dobili študentki za odlično nalogo, ki poroča o poskusu (metodološko naj bi šlo za okrnjeni naravni eksperiment), da bi gojence zavoda za

osebe po poškodbi glave, ki so bili po sodbi osebja preveč pasivni in odvisni, spodbudili k samostojnosti tako, da so uvedli »teden samostojnosti«, ko so gojenci bodisi sami skrbeli zase bodisi narekovali osebju, kaj naj stori zanje. (Sam sem bil nekakšen neuraden mentor.) Zaman bi pri Lüssiju iskali ustrezna poglavja, ki opisujejo tako situacijo (z izjemo nekaj v zvezi z edukacijo kot načinom ravnanja); ne gre za področje socialnega dela (ne gre za svetovanje, pogajanje, intervencijo, zastopanje, oskrbovanje in skrbstvo), gre za tipično področje *zavodske vzgoje*. Gojence so poskušali nečesa *odvaditi* in nečesa *navaditi*. S tem pa se ukvarjata socialna in specialna pedagogika. (Lüssi razlikuje - spremljanje gojencev v njihovem vsakdanu, življenje z njimi v zavodu, je socialna pedagogika, urejanje njihovih odnosov z viri zunaj zavoda in v njem pa je socialno delo.) V roke bi lahko vzeli učbenik te pedagoške discipline. Morda tudi tam zaradi zastarelosti ne bi našli dobrih smernic za delo z gojenci v zavodu. Lahko da je zaradi razlike med morda zastarelo specialno pedagogiko in sodobnejšimi prijemi našega socialnega dela videti, da ne gre za specialno pedagogiko, ampak za socialno delo. A stvari se hitro spreminjajo in specialna pedagogika si bo opomogla - tudi tja prihajajo angleški učitelji.

Specifičnost vede je torej *inherentna* obstoju vede. Z dokazom o prekrivanju z drugo vedo ena veda pade (teoretično tista, ki ima boljše argumente za specifičnost, npr. tudi zgodovinske). Kaj to pomeni? Praktično, posvetno, morda nič. Mnogi tega še opazili ne bi. Šole ne moreš kar ukiniti, človeka ne kar postaviti na cesto. Morda bi zamenjali table na vhodu, morda nekako preinterpretirali (da gre zgolj za usmeritev, glavni predmet pa se jasno razlikuje; tako kakor imamo nekaj prava, naj bo še nekaj specialne pedagogike), ali pa, kakor pravim, *popolnoma nič*. Vsi imamo radi mir. Kaj pa bo s tistimi, ki bi to videli? Mislim, da si eden od njih in si lahko odgovoriš sam.

O avtonomiji. V čim večji meri veljajo za pojasnjevanje in usmerjanje tega, kar imamo za socialno delo, teorije drugih ved, tem bolj se druge vede (in njihovi zemeljski predstavniki, o, Platon!) v to upravičeno vmešavajo, tem manj besede ima veda o socialnem delu, tem manj je avtonomna, vse dokler se ne izkaže, da morda sploh ni potrebna kot posebno področje razmišljanja, ker je vse že razdeljeno med druge vede in ker lahko z znanji drugih ved uspešno krmilimo stroko. Socialno delo kot stroka morda sploh ne potrebuje svojske teorije (vede) - to je teza. Slišali smo jo ponovljeno: obstajajo različne teorije, naj si vsak izbere, kar rabi. (Ni šlo za teorije socialnega dela.)

Moja teza je drugačna. Takoj ko začno strokovnjaki kakšne stroke razmišljati o svojem delu in izmenjavati izkušnje, začne nastajati nova veda - veda o tej stroki - kot kolektivno delo onih, ki o stroki razmišljajo. To je neizogibno. Tudi samo za »kvalificiran izbor« med teorijami drugih ved je potrebna *lastna veda, ki določa kriterije* primernosti za tak ali drugačen strokoven namen. Specifičnost vede je inherentni pogoj obstoja in avtonomije vede - pogoj, ki je v načelu vsebovan že v obstoju in avtonomiji.

Kako se vzpostavljajo in ohranjajo vede. V sklepnem delu kongresnega referata sem zapisal: »Pri legitimiranju svojega področja, določanju njegovih meja in vsebine, moramo razlikovati med znanstvenim, racionalno-logičnim utemeljevanjem na eni strani in dogovorom, vsiljevanjem, sklicevanjem na tradicijo, tuje zglede, »trende« ipd. na drugi. Prizadevati si moramo za večanje deleža prve vrste argumentov. Pri tem najbrž ne smemo biti naivni in spregledati, da je tudi v akademskem in »socialnem« svetu moč pomembna za zavarovanje stroke in vede; da moč besede ne premaga vedno besede moči. Toda v znanosti šteje samo moč besede, ne beseda moči. Ti pa praviš: »uveljavitev oz. razpoznavnost ali celo obstoj posameznih ved je bolj odvisna od zgodovinskih, političnih, institucionalnih, tržnih idr. dejavnikov kakor od teoretske prodornosti v smislu razvitosti lastne, specifične, unikatne teoretske baze. In mislim, da to velja čedalje bolj, čeprav je na svoj način veljalo že na samih začetkih etabliranja klasičnih, starejših, matičnih ved«.

Oba razlikujeva dva dejavnika uveljavljanja ved, teoretskega (moč besede) in zunajteoretskega (beseda moči). Jaz pravim, da v znanosti (zdaj moram biti precizen), *v znanosti kot mišljenju in raziskovanju* šteje moč besede, dodal bi, faktična utemeljenost in logična skladnost. Ti praviš, da vse bolj veljajo zunajteoretski dejavniki, jaz bi dodal: *v znanosti kot družbeni dejavnosti in družbenem odnosu,* znanosti kot dejavnosti pod kožo krvavih ljudi. Vem, da je to nekakšen nasilen dualizem, a mogoče bo začasno koristen, da zbistrimo misli. Pred tem bi vendarle rad poudaril, da gre meni »za mišljenje«, ne »za kruh«. Prizadevanje za kruh je seveda več kot razumljivo (pa ne mislim, da gre tebi »za kruh«, samo poudaril si to resnico sveta - da je svet interesov).

Moč besede. Nova veda je po definiciji novo področje proučevanja, naj to »novo področje« definiramo kot nov pojav, nov predmet, nov problem, nov zorni kot ali kako drugače. Nove vede ne definiramo kot »nove hiše«, »nove skupine raziskovalcev«, »novega inštituta« (za staro vedo). Novost področja raziskovanja, torej posebnost glede na prejšnja, stara ali druga področja, ali kot praviš, »teoretska specifičnost«, je *conditio sine qua non* vede - to je tavtologija, a drugače ne gre. Ta novost, posebnost, specifičnost se ne vzpostavi z namenom »apologije družbene potrebnosti«, ni sredstvo, se ne vzpostavi kot sredstvo, ampak *se rodi, je* bit - je ali pa ni novost. Ni nova *zato, da bi* dokazali njeno družbeno potrebnost. Videti, da je novost, je ustvarjalno dejanje, *akt kreacije.* O tem, da je novost, pa je, potem ko smo prepričali sami sebe, treba prepričati »družbo«, če hočemo dobiti papir za pisanje, mizo in stol. *Zato se nikakor ne morem strinjati s trditvijo, da teorija ni (več) tista, ki odločilno vzpostavlja neko vedo. Teorija (dobro praviš), uzrtje, je nujni pogoj za vzpostavitev nove vede. Brez uzrtja ni nič.* Za uzrtje so morda potrebni neki pogoji. Toda ti pogoji sami, naj so še tako popolno izpolnjeni, ne bodo pripeljali do uzrtja. Strinjam se s tabo, da uzrtje žal ni zadostni pogoj. O tem smo se na lastni koži prepričali, ko smo se desetletja borili za priznanje nove vede. Zanimivo je tudi to, da je bila stroka priznana štirideset let prej kot veda (takrat še ni bila priznana kot 'enakopravna' drugim vedam).

Uzrtje je najbrž res čudno staromodna beseda, danes, ko imamo povsod zglede, ki jih lahko posnemamo, ne da bi nam bilo treba misliti. Če imajo Angleži fakulteto za socialno delo, je to najbrž že nekakšna veda. Imejmo jo še mi. Prekopiramo tudi angleško definicijo vede. To bi bilo sodobno, postmoderno ravnanje (angleški »citat« v slovenskem tekstu, kul fora) in moral bi se strinjati s tabo, da so zunajteoretski razlogi tisti, ki vzpostavljajo vede - beri: ki povzročijo, da kdo kopira šolo -, ambicija, dobrohotnost, pač kar koli, samo razmišljanje bolj malo. Ob tolikih kopijah se vprašajmo, kako je nastal original. Morda je imelo tam in takrat mišljenje večjo vlogo, nekako tako, kakor sem opisal. Uzrtje se lahko zgodi mimogrede; ne da bi se prav zavedeli, da smo v novi disciplini, že pišemo njene tekste. Zato prezremo, da se je sploh zgodilo in mislimo, da je bil rektor tisti, ki je vzpostavil novo vedo, ali minister (navsezadnje tudi njima ne gre odrekati sposobnosti, da kaj uzreta). Gotovo: na neki točki je treba izobesiti tablo, in to ni teoretsko dejanje. Zase bi lahko rekel (naj ne izzveni kot samohvala), da sem se sam dokopal do spoznanja, da obstaja veda o socialnem delu, ki je *enakovredna sogovornica drugih ved,* in to takrat, ko je to zvenelo še zelo pretenciozno. Da so tudi nekateri kolegi to uvideli, tudi oni po svojih poteh, mi je bilo v zadovoljstvo. Zato uzrtje zame ni prazna beseda. Zato to vedo tudi budno varujem in sem pripravljen *ugrizniti* vsakogar, ki jo jemlje preveč na lahko. In zato mi je govorjenje o tem, da so me ustanovili, nekako tuje.

Beseda moči. Sprašuješ se, »v kolikšni meri je na fakultetni status študija socialnega dela pri nas ... vplivalo dejstvo, da nimamo v slovenskem jeziku nobene monografije o specifičnosti teorije socialnega dela, in koliko so bili odločilni vsi drugi, izventeoretski dejavniki?« Vprašanje je retorično. *Vloga teorije je bila nična.* Zadosti je bilo, da smo velikokrat ponovili besedo »veda« (ne da bi nas kdo kaj vprašal). Le enkrat, na odločilnem sestanku, mi je bilo treba odgovoriti na vprašanje, ali je socialno delo veda. Odgovoril sem: Taka veda kot medicina, kot veda o zdravilstvu: proučuje, kako zdraviti. Je stroka in veda hkrati. Zadostovalo je. (Mož uči na medicini, zato je razumel.) Teorija se je reducirala na en analoški stavek, ki mi ga niti ni bilo treba razčlenjevati. To bi lahko bil sicer dokaz ravno nasprotnega, namreč izredne moči besede (teorije), v resnici pa vemo - je tako, kakor praviš. Teorija v tem prizadevanju ni pomembna. (Kakšen sklep boš potegnil iz tega? Bral sem o lopovih, ki so oropali banko in jih niso nikoli odkrili. Kaj sledi iz tega za tvoje življenje? - Glavno je, da smo na toplem - temeljno načelo sistemske teorije.) *Toda to ne pomeni, da je bila veda vzpostavljena, čeprav nima teorije, ampak pomeni, da je bila vzpostavljena fakulteta. Veda brez teorije je protislovje. Fakulteta brez specifične vede pa je lahko družbeno dejstvo tako kakor rop banke.*

Tudi druga družbena dejstva so mogoča. Vedo lahko ukinejo, čeprav je specifična. Veda potrebuje infrastrukturo; če ni zagotovljena, ni vede. Potrebuje družbeno vzdušje svobode, avtonomijo. *A tudi, če je vse zagotovljeno, ni vede, če ni prave teorije.* Mi smo danes v resnici bližje tej možnosti. Pod pravo teorijo ne mislim, kakor se bojim, da me ves čas narobe razumejo, ene same edino pravilne teorije - Lüssijeve. Lüssi je le primer, zgled. Mislim *svojski stvari* ustrezno mišljenje in raziskovanje, kontinuiran, samoregulirajoč proces, ki

je zaprt v tem smislu, da ostaja predmet, na katerega se nanaša, tudi v svoji spremenljivosti konstanten, da je mišljenje pluralistično, vendar osredinjeno okrog tega predmeta, in da se mišljenje ravna po pravilih ustvarjanja dobre teorije (faktična utemeljenost, logična skladnost, sistematičnost itn.).

Naj povzamem: inštitut ustanovijo, veda se rodi. Rodi se kot svojska in avtonomna. Avtonomija je ogrožena, ko začnemo zanikati svojskost. Svojskost zanikamo iz pohlepa, napuha in strahu pred svojskostjo.

Fakulteta brez vede. To bi bila *reductio ad absurdum* teze, da so za konstituiranje, obstoj in avtonomijo vede zunajteoretski dejavniki pomembnejši kakor teoretski. Ta absurd realno ni nemogoč in zapisal sem, da se mu celo približujemo, ko spravljamo pod svojo streho najoddaljenejše zvočno sorodne *(flatus vocis)* možne referenčne točke (planetarno in intergalaktično socialno delo). Mogoče je prav zdaj prilika (veliko znamenj kaže na to), da spravimo pod svojo streho (morda pod drugimi imeni, da se izognemo odkritim konfliktom) socialno in specialno pedagogiko (da se to dogaja, sem nakazal zgoraj) in vsaj del andragogike z gerontagogiko ter da »socialno delo s starimi«, na primer – to bi lahko bil model –, pojmujemo kot vedo, sestavljeno iz gerontagogike, gerontoboetike in gerontofilakse (*fylasso*, gr. varujem – sistem socialnega varstva), da iz socialne varnosti kot še preveč pravnega predmeta oblikujemo teorijo socialnega varstva kot vedo o sistemu socialnega varstva z več sociološkimi in organizacijskimi elementi, da iz socialne politike naredimo več kot glede na socialno delo zgolj »pomožno disciplino«, ampak jo začnemo v resnici razvijati kot teoretsko področje, vključno s tehnikami politike (*policy*), da obnovimo nekoč že lepo utečeno »socialno obramboslovje«, tj., socialno delo v vojni in ujmah. Tu je še predmet o medijskem predstavljanju sociale z vsem, kar vanjo sodi; vzgojili bi lahko svoje piarovce, novinarje in filmarje – socialno novinarstvo, morda socialno AGRFT, za igranje na Prešernovih proslavah pa socialno citrarstvo. (Kaj bi našteval: sam že leta predavam o sistemu boetične vede, ki vključuje poleg »teorije pomoči« v smislu »teorije socialnega dela« še vrsto drugih disciplin: teorijo dobrodelnosti, primerjalne sisteme socialnega varstva itn.) V nadaljevanju priključimo Inštitut za socialno varstvo in ga preoblikujemo v Inštitut za socialno politiko, socialno varstvo in socialno delo. Sčasoma se lahko po zgledu drugih fakultet preimenujemo najprej v fakulteto za socialno politiko, socialno varstvo in socialno delo (FSSS ali FSPVD), nato pa v fakulteto za socialne vede (FSV, da se razlikuje od one za družbene vede). Ne mislim (samo) ironično: to je realna možnost. Mogoča pa je tudi izbira.

Vidiš, da v tej smeri tudi meni dela mozak sto na uro. Moj kongresni referat bo čez nekaj minut videti kot labodji spev fundamentalističnega (doktrinarno pravovernega) romantika. V tem sem seveda v protislovju s samim seboj. Vsi smo *ujeti v protislovje med institucionalnim širjenjem in teoretskim izgrajevanjem.* V tem trenutku ima očitno prednost institucionalno širjenje. Vendar dvomim, da je smiselno iti prek okvirov, znotraj katerih še služi utrjevanju – spet smo pri tem – *specifičnosti naše vede.* Mogoče tudi ni realne nevarnosti, da bi se širilo kaj dosti prek teh okvirov, med drugim zaradi »načela avtobusa«: dokler si pri vstopnih vratih, se revolucionarno pomikaš naprej, ko prideš do prvih izstopnih, se jih oprimeš kot klop in ne pustiš več nikomur, da te premakne. Kdo je danes pri nas centralen in kdo periferen, je že vprašanje.

Za sklep. Seveda je tudi druga pot, kakor sam lepo praviš, da z razvijanjem teorije skrbimo za profiliranje, razpoznavnost *socialnega dela kot specifične discipline*, pri tem pa – to si sijajno formuliral – skrbimo za »zadostno raznolikost« in znamo »prepih, ki veje iz marginalne izpostavljenosti drugim teorijam, paradigmam ... smiselno ujeti v svoje jadro reševanja problemov, s katerimi se prav mi ukvarjamo (drugi pa ne) ...« Kot profilirana in v svoji specifičnosti razpoznavna veda pa se nato povezujemo z drugimi v »interdisciplinarne konglomerate«, recimo v okviru podiplomskih študijev. *Tudi Lüssi, naj ga še zadnjič omenim, je zapisal, da je socialno delo več, kakor pokriva njegova teorija, toda samo to, kar pokriva njegova teorija, je specifično.* Dodajmo: je posebna dobrina, ki jo lahko damo v dar drugemu, ki še nima take. Nihče ne sprejema rad kopij, še manj plagiatov, čeprav danes živimo v svetu kopij in plagiatov in razglašamo to za postmoderno vrednoto.

Tvojega pisma nisem komentiral stavek za stavkom, ampak bolj po smislu. Najbrž sem vrvežavo skakal s teme na temo, starost pač. Tudi ni bilo mogoče načeti vsega. Če sem kaj pomembnega izpustil, mi povej. Kakšne sklepe boš s svojim (blagoslovljenim) darom videti bistvo in logično povezovati izpeljal še sam. Zdaj si bom privoščil nedeljo.

Še enkrat hvala za odgovor in vse dobro v novem letu

Blaž

22. 12. 2002